

RUH TOZU

BİLİNCİN BÜYÜLÜ EVRENİNDE BİR KEŞİF YOLCULUĞU

NICHOLAS HUMPHREY

ÇEVİREN
ATAKAN ALTINÖRS

İÇİNDEKİLER

DAVET | 11

GİRİŞ | 15

1

KENDİNE GELİŞ | 17

BİRİNCİ KISIM | 39

2

'BİR ŞEY GİBİ' OLMAK | 41

3

SENTITION | 55

4

DÖNGÜYÜ DÖNGÜLEMEK | 67

İKİNCİ KISIM | 81

5

NE OLMUŞ YANİ? | 83

6

BURADA OLMAK | 93

7

BÜYÜLÜ DÜNYA | 117

8

İŞTE BEN BUYUM! | 138

9

'BİR NUMARA' OLMAK | 152

ÜÇÜNCÜ KISIM | 167

10

RUH NİŐİNE GİRMEK | 169

11

TEHLİKELİ BÖLGE | 179

12

ÖLÜME HİLE YAPMAK | 191

SONSÖZ | 218

TEŐEKKÜR | 229

KAYNAKÇA | 230

DİZİN | 242

DAVET

Birkaç yıl önce, meslektaşlarımdan bile beklenmedik şekilde iyi eleştiriler alan kısa bir kitap yazdım: *Kırmızıyı Görmek: Bilinç Üzerine Bir Çalışma*.¹ Beklenmedik çünkü ‘bilinç çalışmaları’ olarak bilinen alanda olağan olan, akademisyenlerin birbirlerinin fikirlerini görmezden gelmesidir. Psikolog Walter Mischel alaycı bir şekilde şunu belirtti: “Psikologlar diğer insanların teorilerine dış fırçaları gibi davranırlar; kendine saygısı olan hiçbir insan başka birininkini kullanmak istemez.”² Filozoflar daha da temkinli olma eğilimindedir.

Beni en çok memnun eden inceleme *American Journal of Psychology*’deydi: “Bu eleştirmen kitap üzerinden en az üç kere geçmiş, her biri yeni bir anlayış getiren geçişler. Kitabın üzerinden ilk geçiş bende şöyle bir his bıraktı: ‘Ah, gerçekten BUNU kastetmiyor!’ Ama ikinci geçiş pekiştirdi ve doğruladı: ‘Ah evet gerçekten öyle demek istiyor’. Ve üçüncü ve en ödüllendirici geçiş: ‘Aman tanrım, sanırım haklı!’”³ Yine de, *Kırmızıyı Görmek*’le ilgili neredeyse her tartışmanın sonun-

¹ Şu linkteki incelemelere bkz. <http://www.humphrey.org.uk>.

² Walter Mischel, Editör, *APS Observer* (Eylül 2008).

³ Bill Rowe, “The Innocent Illusion”, *American Journal of Psychology*, 121 (2008): 506-13.

da bir iğneleme vardı. Hiç kimse bilinç probleminin gerçekten çözülmüş olmasına izin vermezdi. Nitekim Steven Poole, *Guardian*'da şöyle yazıyor: “Ama ‘zor problem’ hâlâ orada, argümanının bir köşesine sıkışmış durumda. Evrimsel bir aşamada, duyuşsal geribildirim sinyalleri beyinde ‘özelleşir’ ve ‘kendileri hakkında’laşır. İşte, kendi üzerine düşünme [*reflexivity*] ve dolayısıyla bilinç. Fakat içini doldurmaya dönük laflar ile düşünceler arasında hâlâ bir argümantasyon gediğı var. Eğer olmasaydı, bu, dünyayı sarsan bir kitap olurdu. Bu hâliyle, sadece son derece ilginç.”⁴

Elbette haklıydılar; sorunu çözememiştim. Yine de mezar kitabesi olarak, fikirlerinin ‘sadece son derece ilginç’ olduğunun söylenmesini kim ister? Dünyayı sarsan kitabı ya da en azından sineğın şişeden çıkış yolunu gösteren kitabı yazmak için bir kez daha denemem gerektiğini hissettim.

Bu kitap, *Ruh Tozu, Kırmızıyı Görmek*'in son birkaç sayfasından yola çıkıyor. Okurların önceki çalışmalarıma aşına olduğunu farz edemeyeceğimden, gerektiğinde bazı fikirleri tekraren ele aldım. Bununla birlikte, her hâlükârda buradaki argümanlar yenidir. Ayrıca, teslim etmeliyim ki onlar emsallerim tarafından büyük ölçüde denenmemiştir. Bu yeni kitapta, geleneksel olarak bilinç tartışmasını çerçeveleyen kurallardan farklı bir dizi kural izleyerek oyunu kasten değiştirmeye çalıştım. Bunu yaparken ve bunun nereye varacağını bizzat seyrederken, kendimi yaparken bulduğum hamlelere zaman zaman şaşırdığımı söyleyebilirim: “Bunu gerçekten kastetmiyorum. Ama evet gerçekten yapıyorum. Bu durumda, işte başlıyoruz...” Aslında, hikâye kendini yönlendirdi. Eğer kitap –neredeyse bir kurmaca gibi– bir keşif yolculuğı olarak okunursa, bunun nedeni yazılı olarak tam da böyle olmasıdır.

Kitabımın ciddi bir bilim ve felsefe eseri olması hedeflendi ve umarım böyle değerlendirilecektir. Fakat aynı zamanda

⁴ Steven Poole, *Guardian*, 29 Mayıs 2006.

(bol bilimsel notlarla donatılırken) genel okur için yazılmıştır. Görünen o ki bir ‘popüler kitap’ yazmaya çalışmaktan başka türlü yapamazdım. Çünkü bilincin varoluşunun evrimsel varlık nedenini ancak genel olarak bilinçli insanların meşguliyetleriyle ve endişeleriyle bağlantı kurarak görmeye başlayabileceğimiz, argümanımın merkezî bir parçası hâline geliyor. Bu yüzden kitap bilincin ‘nedenlerini’ tartışmaya devam ederken, doğal olarak, yaşamla, ölümle ve varoluşun anlamıyla ilgili meselelere odaklanmaya başladım; her ne kadar bazen onları konuşmaya cesaret ettiklerinden daha fazla umursuyorlarsa da, bütün sıradan insanlar için çok açık bir şekilde önemli olan meselelere.

Sonuç olarak bilinçli farkındalık ve duyumun doğasıyla ilgili en temel sorularla başlayan *Ruh Tozu*, ruhsallığın [*spirituality*] evrimi ve insanların benim ‘ruh nişi’ dediğim yerde nasıl yuva kurdukları hakkında bir kitap hâline geliyor. Vele ki doğaüstüne dair hiçbir inancım yok, insan ruhunu ait olduğundan emin olduğum yere, bilinç çalışmalarının merkezine geri koyduğum için özür dilemiyorum.

Yine de kitap pek çok tanıdık insani kaygıyı ele alıyor olsa da, kolay bir okuma olmasını beklememelisiniz. Benim tarafımdan yapılması gereken işler var ve bu sizden üzerinde biraz çalışmanızı talep edecek. Kitaba, bilincin ne olduğuna ve zor problemin ne anlama geldiğine dair kendi açıklamamı ortaya koyarak başlıyorum. Nispeten kuru bir analizle giriş yapmam ve ardından cevaplar ortaya çıkmaya başladığında kuru olmaktan uzak ama yine de çok kolay olmayan spekülâtif nörobilim gezintileri anlamına geliyor bu. Birinci Bölümdeki birkaç noktada okura bir sonraki aşamaya geçme şansı sunuyorum. Ama umarım, bilincin *ne için* olduğunu sormaya başladığım İkinci Bölümde, onun *ne olduğunu* tespit etmeye yönelik daha önceki çalışma meyvelerini vermeye başlar. Çünkü ileri sürdüğüm gibi, bilinç sihirli bir ‘tiyatro’ piyesinden ne eksik ne de fazlaysa, bunun ne olduğuyla ilgili sorular, filozofların ve psikologların sormaya

alışkın olduklarından çok farklı görünmeye başlar. Ve çok farklı sorulara, çok farklı cevaplar gelir.

Ulaştığım cevaplar, bilimin şimdiye kadar sunduklarından kesinlikle farklı. Kabul etmeliyim ki bu, kendi içinde umulan bir şey değil. Bilim muhakkak devrimci olmaktan ziyade birikimsel olmayı amaçlar. Yine de bilinç üzerine yapılan önceki araştırmalar, insanların deneyimlerinin gizemi hakkında sordukları büyük sorulara yanıt verme konusunda neredeyse hiçbir şey sağlamadığı zaman, belki de artık alışık olduğumuz bilime güvenemeyiz.

Maddi dünya, insanlara büyümlü ruhlar bahşetti. İnsan ruhları bu bağışa karşılık verdi ve dünyaya tılsımlı bir büyü yaptı. Bu şaşırtıcı olayları anlamak için sizi en baştan başlamaya davet ediyorum.

1

KENDİNE GELİŞ

Muhtemel ki bilincinizi geri kazanalı bir günden az bir süre olmuştur. Yine muhtemel ki bu, sabah güneş ışığının geri dönmesinden kısa bir süre sonra oldu. *Kendinize geldiğinizde* o sizin için nasıldı? Hatırlıyor musunuz? Bir süt şişesinin şingirtisi, çarşafların dokunuşu, bir parça mavi gökyüzünün görüntüsü. Gözlerinizi ovuşturduunuz, kol ve bacaklarınızı gerdiniz ve farkına bile varmadan *duyum* dalgaları varlığınızın gölünü yeniden doldurdu. *Öznel şimdiki zamanın* içinde yeniden ortaya çıktınız. Bir kez daha yaşadığınızı *hissettiniz*.

Yalnız değildiniz. Bunun gibi bir şey bugün Dünya gezegeninde sayısız başka bireyin başına geldi. Bize söylenene göre gezegenimiz, evreni serpiştirilmiş diğer bütün küçük kozmik cisimlerden çok farklı olmayan, bir yıldız tozu yoğunlaşmasından ibarettir. Ancak bir tek bu gezegen olağanüstü bir fenomene ev sahipliği yaptı. *Duyarlılığın* evrimleştiği yer burasıdır. *Bilinçli benliklerin* kendilerine geldiği yer burasıdır. *Ruhların* yaşadığı yer burasıdır.

■ Bu kitapta, *duyarlılık*, *benlik* ve *duygululuğun* [soulfulness] ne anlama geldiği sorularına yöneleceğim. Bu süreçte ‘bilince dair zor probleme’ bir çözüm önereceğim. Zor

problem, tamamen fiziksel maddeden oluşan –insan gibi– bir varlığın nasıl bilinçli duygular deneyimleyebildiğini açıklamaktır. Problem *zor* çünkü bu tür duygular, onların öznesi olan bize, muhtemelen yalnızca maddeden yaratılmayacak özelliklere sahip gibi görünüyor. Başka ne diyeceğimizi bilmediğimiz için bilinçli olmak için “şuna benzer bir şey” deriz. Yine de bu yetersiz ‘bir şeye benziyor’ ifadesiyle ilgili sorun şudur ki *onun benzediği şey* bize, maddi dünyadaki başka hiçbir şeye benzemez gibi *gelir* (bizim için *öyledir* değil).

Belirli bir çözümü kabul etmek için problemin fazla zor olduğunu düşünen filozoflar var. Colin McGinn için fenomenal bilinci beynin bir ürünü olarak açıklamaya çalışmak, ‘bisküvilerden sayıları veya rabarbadan etiği’¹ nasıl elde edebileceğinizi açıklamaya çalışmak gibidir. Jerry Fodor’a göre, “Şu anki hâliyle zor problemin çözümünü hayal edemeyiz. Bir çözüm hayal etmenin sonuç itibarıyla gerektireceği kavramlarımızın ve teorilerimizin revizyonları muhtemelen çok derin ve çok sarsıcı olacaktır. Zor problem bizim açımızdan hallolmadan önce hemen hemen hiçbir şeyi çözemeyebiliriz.”²

Katılmıyorum. Teorisyenlerin çözümü hayal etmede pek başarılı olmadıklarını elbette kabul ediyorum. Aşılmaz *gibi gelen* zorluklardan herkes kadar ben de etkilendim. Ama ‘gibi geliyor’ ifadesine dikkat etmemizi öneriyorum. Bir şeyin gizemli ve açıklanamaz özelliklere sahipmiş *gibi gelmesi*, bu özelliklere sahip olduğu anlamına gelmez.

¹ Colin McGinn, “Consciousness and Cosmology: Hyperdualism Ventilated”, in *Consciousness*, ed. M. Davies ve G. W. Humphrey (Oxford: Blackwell, 1993), ss. 155-77.

² Jerry Fodor, “Headaches Have Themselves”, *London Review of Books*, 24 Mayıs 2007, s. 9.

DİZİN

- A
Abbs, Peter 152, 153
ağrılanma 63
ahlak 154
aleni davranışı 24
algı 57, 124; ~nın yönelimsel nesnesi 52;
~nın yönelimsel nesnesi 52
algılama 42, 156
Allen, Woody 181, 185, 206, 207
analitik zihne 23, 227
Andromeda galaksisi 21
anılar 144, 160
anlama projesi 36
ardışık anlar 73
Aristoteles 73, 102, 103
Armel, Carrie 125, 127
arzulayan benlik 155
aşırı güven besleme 203
aşırı milliyetçilik 203
aşk 135, 136
Auden, W. H. 112, 182
ayın 172
- B
Barrett, Elizabeth 214, 215, 216
Bayan Bayley 214, 216
bebeklik dönemi 157
Becker, Ernst 110
beden 62, 63, 95, 117, 218; ~in ölümü
113; ~ merkezli hülya 117
bedensel: ~ aktivite 60; ~ düşünce 58; ~
eylemler 60; ~ ölüm 192; ~ tepkiler 58
Bekoff, Marc 97, 98
Benedick 118, 119
benlik(ler) 17, 29, 51, 92, 102, 104,
105, 106, 107, 123, 138, 141, 143,
146, 151, 154, 155, 157, 158, 159,
160, 161, 162, 178, 190, 200, 206,
211, 216, 222, 226; ~in ölümü 113; ~
topluluğu 165; ~ sevgisi 123
Bergotte 131
beşerî: ~ kültürler 174; ~ varlıklar 107;
~ yetenekler 36
beyin: ~ aktivitesi 50; ~ durumları 30; ~
mühendisliği 67
bilgi: ~ akışı 31; ~ kaynağı 60
bilim 4, 12, 14, 26, 30, 31, 32, 33, 34,
35, 36, 37, 38, 54, 57, 78, 79, 87, 88,
97, 106, 136, 137, 139, 141, 161,
164, 169, 170, 171, 180, 187, 210,
216, 217, 223, 227; ~in dili 35
bilimsel: ~ devrimler 87; ~ yöntem 22
bilinç 11, 12, 13, 14, 20, 21, 22, 23,
24, 25, 26, 28, 29, 33, 36, 37, 42,
43, 46, 47, 52, 53, 54, 56, 64, 65,
69, 77, 78, 84, 85, 87, 88, 89, 91,
92, 93, 102, 106, 110, 117, 119,
139, 140, 141, 142, 150, 155, 156,
158, 161, 164, 175, 179, 181, 199,
210, 216, 217, 219, 220, 221, 222,
226, 227; ~in aleni/kamusal etkileri
109; ~in doğal tarihi 87, 89, 117;
~in doğası 36; ~in fenomenal zengin-
liği 85; ~in içeriği 36; ~in psikolojik
etkileri 51; ~in tarihi 191; ~in yöne-
limsel nesnesi 52; ~ paradigması 87;
~ realizmi 46
bilinçli: ~ benlik(ler) 17, 29, 102, 165,
176, 216; ~ duygusu 29; ~ deneyim
33; ~ yaratık 163; ~ canlılar 85, 89; ~
deneyim 26, 30, 33, 34, 46, 84, 140,
222; ~ durumlar 24; ~ duygular 18; ~

- duyumlar 28, 159; ~ duyumun fenomenolojisi 154; ~ Ego 163; ~ farkındalık 13; ~ olma deneyimi 218; ~ olma hakikati 164; ~ türler 223; ~ varlıklar 70, 84, 88; ~ yaratıklar 38, 56, 64, 85, 87; ~ yaratıklar dünyası 38
- bilinçlilik 102
- bişşel: ~ bilim 87; ~ planlama 59
- bireycilik 152, 153, 180, 181, 206
- bireyleşim 192, 201
- bireysel: ~ benlik 151, 191, 199; ~ bilinç 208; ~ Ego 200, 211, 216; ~ ölüm 202
- biriciklik 170
- birincil görsel korteks 92
- Bitbol, Michel 168, 170, 171
- bitkinin tepkileri 58
- biyoloji 189
- biyolojik: ~ değer 111; ~ mühendislik 20; ~ zindelik 116, 181, 213, 215
- Bloch, Maurice 220
- Bloom, Paul 209, 216, 217
- Broks, Paul 209, 210
- Bronz çağlar 177
- Brooke, Rupert 95, 96, 97, 107, 120, 121, 135, 196, 198, 199
- Budizm 205
- bulunuşçuluk 94, 96
- burada olma: ~ hissi 69; ~nın değillemesi 109
- Burkhardt, Jakob 152
- büyü 14, 116, 173; ~sü bozulmuş dünya 133
- Lord Byron 93
- C
- Cabell, James Branch 105, 106, 174, 175
- Cambridge 7
- Camus, Albert 95, 96, 97, 108, 183, 194
- canlı organizmalar 22, 28
- Cézanne, Paul 118
- Chalmers, David 25, 42
- cinsel ilişki 99
- cinsellik 99, 198
- Coleman, Ghislaine 92
- Coleridge 86
- Crick, Francis 67, 68, 78
- Ç
- çağdaş felsefe 102
- çekicilik havuzu 71
- çekerdek benlik 102, 103, 151, 160, 178
- çocuk psikolojisi 164
- çocukluk 170
- çocuksuzluk 189
- D
- davranış 24, 28, 29, 87, 102, 143
- davranışsal ifade 58; ~ gözlemler 32
- Dawkins, Richard 137, 228
- değerler 87, 208
- dehşet yönetimi teorisi 202
- deneyim 30, 33, 43, 46, 103, 104, 108, 140, 155, 170, 186, 194, 197, 222, 223; ~in mantığı 51; ~in nesnesi 33, 43
- deneyimleme biçimleri 217
- deneysel: ~ çalışma 79; ~ gerçekler 205
- Dennett, Daniel 23, 30, 47, 54, 57, 88, 144, 157, 229
- derin uyku 157
- Descartes, René 41, 103, 145, 156, 209
- devrimler 87
- dış: ~ dünya 119, 122, 130; ~ uyarım 70
- dışavurumsal tepki(ler) 59, 62, 63, 124
- dışsal şey 124
- diferansiyel denklem 71
- dil 7, 27, 35, 90, 156, 160; ~in yetersizliği 69; ~ öncesi yaratıklar 90
- din 220
- dini inanç 219
- dinsizlik 219
- doğa 20, 89, 107, 132, 133, 134, 137, 144, 148, 149, 150, 152, 162, 180, 186, 199, 200, 212, 217, 218
- doğal: ~ fenomenler 22; ~ seçim 28, 29, 30, 61, 67, 68, 70, 72, 85, 99, 102, 110, 119, 213, 221, 226
- doğüstü 13, 147, 220
- dolaysız fenomenal özellikler 60
- Donne, John 142, 200
- duyarlı hayvan 65
- duyarlılık 17
- duygu(lar) 18, 36, 58, 89, 94, 96, 135, 151, 153, 201, 204
- duygulanım 53
- duygululuk 17
- duygusal id 170
- duyu 141; ~ organları 62, 73; ~ alanları 69
- duyum(lar) 17, 21, 28, 43, 44, 46, 47, 49, 50, 53, 55, 57, 58, 60, 61, 63, 69, 73, 85, 96, 103, 106, 117, 124, 125, 127, 128, 129, 139, 145, 146, 148,

159, 175, 194, 197, 226; ~ dalgaları 17; ~ edinme yeteneği 106, 174; ~ edinme yetisi 106; ~ fenomenolojisi 69; ~ın bilinci 54; ~ın fenomenal nitelikleri 50; ~un bölünmemiş şimdisi 73, 103; ~un doğası 13; ~un fenomenal özellikleri 124; ~un tarihi 64
duyumculuk 94

duyusal: ~ bilinç anı 69; ~ deneyim 27; ~ fenomenoloji 73, 76, 92; ~ geri besleme devreleri 77; ~ geri besleme döngüleri 72, 76; ~ girdi 54; ~ kualiialar 90; ~ tepkiler 64, 65; ~ uyaranlar 61, 75; ~ uyarım 56, 62, 102; ~ veri işleme 92
dünya: ~ hissi 147; ~nın statüsü 46
dünyeyi şeyler 117
düşünce balonları 88
düşünme 12, 23, 34, 87, 156, 221; ~bicipimi 23

E

ego 105, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 179, 180, 181, 184, 200, 208, 210, 211, 216; ~nun merkeziliği 165; ~nun ölümü 180

egoizm 161

enformasyon 65

entitelerin aşkın dünyası 46

epifenomeni 210

eril cinsiyet 22

eşcinsellik karşıtı duygular 204

eşzamanlılık 73, 142

etik 23, 148, 165

evren 17, 140, 142, 182, 202

evrensel hayat 201

evrim 36, 64, 67, 79, 85, 90, 99, 102, 141, 151, 161, 180, 184, 186, 220 ~ hikâyesi 64; ~ tarihi 102

evrimsel: ~ hikâye 89; ~ tarih 57, 89

F

Falwell, Jerry 204

fars 105, 154

felsefe 12, 73, 79, 88

felsefi: ~ zombi fikri 84; ~ literatür 54; ~ zombi(ler) 25, 26, 30, 84; ~ zombi insan 25

fenomen 88, 91, 164, 185, 208

fenomenal bilinç 18, 21, 89, 91, 117, 119, 132, 164, 172, 186, 209, 210,

216, 218, 222, 223, 227; ~in yokluğu 23; ~ draması 102

fenomenal: ~ birey 154; ~ zihinsel durum 24; ~ deneyim(ler) 35, 87, 129, 221; ~ duyular 129, 145, 160; ~ dünya 45, 46, 222; ~ entiteler 46; ~ nitelikler 64, 65, 138, 148; ~ özellikler 141; ~ özne 160

fenomenalite 131

fenomenoloji 44, 88, 155

Ferrari, Michel 194

Fichte, Johann 104

fiilî: ~ hissiyat 185; ~ davranış 62; ~ nar-sisizm 164

fizik kuralları 49

fiziksel: ~ bedenler 206; ~ imkânsızlık 19; ~ nesne 52, 70; ~ dünya 69; ~ madde 18; ~ zaman 73

fizyoloji 24; ~nin evrimi 24

Flanagan, Owen 25, 85, 86

Fodor, Jerry 18, 26, 85, 86

Forsythe, Kit 94, 97

Frege, Gottlob 104

G

galaksi 36

Galin, David 206

Galsworthy, John 94, 97

gayrikişisel olgular 122

gayrimaddilik 209

gayriözcülük 25, 26, 85

gecikme diferansiyel denklemi 71, 74

gelişmiş uygarlık 21

Goethe 149

görsel: ~ duyum 128, 129; ~ sistem 92
göz derisi 128

Gray, Jeffrey 24, 25

Gregory, Richard 19, 23, 53, 216

günderlik hayat 202; ~ın rutinleri 202

günlük deneyim 130

H

Hagen, Walter 191

hakikat(ler) 20, 24, 27

hakkındalık 59

Sör Hamilton, William 209

hayatta kalma şansları 38

hayvan: ~ zihni 27; ~ sinir sistemleri 56; ~ türleri 28, 226

De Heem 119

his(ler) 11, 27, 61, 144, 150, 165

hissetme 133, 156, 210

Hofstadter, Douglas 74, 153
 Holmes, Sherlock 19, 20
 Hopkins, Gerard Manley 121, 187
 Horatius 205
 Howison 206
 Hristiyan değerleri 203
 Hume 185, 186, 193, 195, 196, 197, 198
 Huxley, Aldous 130, 144

İ

içgüdü 99
 içsel: ~ durum 32, 55; ~ sihir gösterisi 116
 içsellik 90, 154, 177
 ifade edilemezlik 90
 ifadesel tepki 63
 ileticilik kopyası 60
 iletişim 27, 153, 160
 imgelem 109
 imgeler 54, 144
 imkânsız: ~ın kurgusu 218; ~ üçgen 19, 48, 52, 223
 inançlar 87, 211
 insan: ~ beyni 77; ~ın doğası 208; ~ ilişkileri 151, 165; ~ kültürü 219; ~ türünün sürekliliği 188; ~ zihni 41, 162, 183
 insani benlik-imesi 92
 insanlık 91, 177, 187, 219; ~ tarihi 219
 insanoğlunun doğal tarihi 173
 intihar 183, 187, 189, 195, 215
 isteme 156
 işitsel bir metafor 74

J

James, William 105, 106, 111, 133, 142, 161, 162, 170, 171, 173, 194, 207, 208, 219
 Dr. Johnson 111
 Johnson, Samuel 111, 197, 198
 Jones, Steve 78, 79
 Jung, Carl 186

K

kader duygusu 170
 kamu yararı 38
 Kandinsky, Wassily 50, 51, 91, 118
 karmaşık sayılar 34, 35
 kartezyen tiyatro 54, 156
 kavramsal alan 20
 kaya sanatı 178; ~ sembolleri 179

kaygı 187, 192
 Keats, John 94, 95, 96, 97, 107, 120
 kendilik 91, 105, 116
 kendinden-şüphe-duyma 214
 kendini deneyimleme 206
 kırmızı: ~ duyumu 44, 53, 61, 64; ~nın allığı 67
 kırmızılanma 63, 64; ~ etkinliği 66, 76
 Kierkegaard, Søren 189
 kişisel: ~ benlik 154; ~ gelişim 88; ~ ölüm 107, 111; ~ ölümsüzlük 208, 214; ~ özerklik 179
 Koch, Christof 67, 68, 78, 86
 kolektif kültür 87
 komedi 105, 154
 kopya üretimi 54
 kökensel değerlendirme işlevi 62
 Kuhn, Thomas 87
 kullanılmayan zaman 75
 Kundera, Milan 103, 159, 191
 kültür(ler) 91, 110, 113, 189, 201, 213
 kültürel: ~ fenomen 91; ~ değerler 202; ~ etkiler 91; ~ kurumlar 201; ~ niş 151

L

Langer, Susanne 179, 180
 Larkin, Philip 109
 Lindner, John 142
 Lispector, Clarice 156
 Lloyd, Dan 31
 Locke, John 139, 140
 Lukretius 108

M

maddi: ~ dünya 14, 18, 51; ~ nedenler 145
 mağara analogisi 46
 mahremiyet 90
 Matisse, Henri 118
 Matsuzawa, Tetsuro 113
 McGinn, Colin 18, 37
 metafizik 45, 89, 140, 171, 212
 metafor 160
 Metzinger, Thomas 105
 Milne, A. A. 100, 136, 146
 Milton 8, 150, 188
 Mischel, Walter 11
 modern insan(lar) 57, 111, 133, 190
 motor: ~ davranış 143; ~ fiil 143; ~ ko-mut sinyalleri 60, 62
 mutlak tecrit 142
 mutluluk 135, 150, 185

müzik 50, 118, 158, 220

N

Nagel, Tom 42, 65, 94, 97, 108, 109, 155, 183, 198, 218
 Neandertaller 133
 nedensellik zinciri 144
 Nesse, Randolph 181
 Newton, Natika 47, 229
 nicel değişiklik 68
 Nietzsche 153
 nihai: ~ dehşet 202; ~ teori 34
 niş inşası 173
 nöral devreler 70
 nörofenomenoloji 31
 nörofenomenolojik: ~ kural 77; ~ teori 37; ~ yasalar 31
 nüfusun genel mutluluğu 29

O

Oliver, Mary 198
 Ortaçağ 152, 174
 ortak bilinç 158
 oyun alanı 147

Ö

ölüm 13, 100, 108, 110, 112, 113, 115, 116, 179, 181, 183, 185, 186, 192, 198, 199, 201, 202, 205; ~ fikri 113; ~ korkusu 110, 181; ~ün nihailiği 113; ~ün yazgısı 110
 ölümlülük 202, 203, 204, 207; ~ değil-lemesi 186; ~ farkındalığı 203, 204
 ölümsüz ruh 217
 ölümsüzlük 213
 öyküleyici rüyalar 216
 öz benlik 102, 104, 122, 148, 155, 160; ~in ölümü 179
 özbilinç 152
 özel: ~ bilinçli deneyim 83; ~ deneyim 34; ~ duyuşal nitelikler 53; ~ zihinsel durumlar 27; ~ zihinsel temsiller 24
 özgür irade 145
 özne 21, 27, 30, 33, 36, 44, 53, 60, 61, 77, 78, 144, 156
 öznel: ~ mevcudiyet boyutu 123; ~ şimdiki zaman 17; ~ şimdinin fenomenal deneyimi 34
 öznenin psikolojisi 86
 öz-saygı 162
 özyleneleme 70
 özyükleme 99

P

Paleolitik çağ 187
 Pascal 193, 194, 198
 Pater, Walter 118
 paydaşçılık 200
 Penrose, Roger 19, 223, 224
 Platon 45, 47
 Platoncu gölge oyunu 47
 Poincaré, Henri 137
 Poole, Steven 12
 pornografi 79
 pozitif duygular 29
 Preuss, Todd 92
 Proust, Marcel 104, 131, 147, 157, 160
 psikoloji 7, 86, 203
 psikolojik: ~ birey 152; ~ bireycilik 161, 179; ~ zombi(ler) 84, 85, 93, 102, 122, 133, 212
 psişik varoluş 154, 161
 psişik yetiler 171

R

Ramachandran, V. S. 125, 127
 Ramsey, Frank 193
 rasyonel öz-denetim 184
 reel-dünya nesnesi 67, 68, 70
 Reid, Thomas 124, 125, 130
 renk 50, 118
 Reutersvärd, Oscar 223, 224
 Riley, Bridget 45, 46, 117, 119
 Rilke 149, 150
 Robertson, Pat 204, 205
 Robin, Christopher 146
 robot 23, 56
 rol yapma hâli 63
 romantizm 175
 Roth, Philip 108
 Rothenstein, William 131
 Rousseau, Jean-Jacques 110
 Rönesans 152
 ruh: ~ nişi 13, 172, 187, 200; ~un basitliği 170; ~un ölümsüzlüğü 213, 216; ~un teorisi 170; ~çekişleme 51, 56, 91
 ruhsal: ~ değerler 208; ~ gelişim 163
 ruhsallık 13, 169, 170, 219, 220; ~ın evrimi 13
 Russell, Bertrand 195, 200, 201
 rüya(lar) 210, 216; ~ görme eğilimi 216

S

saf deneyim 194
 sağduyu 208

- sahne şovu 56, 65
salgın hastalık 190
sanal: ~ beden 62, 63; ~ dışavurum 63;
~ tepkiler 62; ~ zaman 76
sanat: ~ eseri 20, 117; ~ın dili 35
Santayana, George 134, 185
savunma önlemleri 189
Schaller, George 98
Searle, John 25, 33
sembolik ifade 163
sergileme 55, 63
sevgi 135, 136, 191, 215
Shakespeare 111, 118
Shelley 149
Sherrington, Charles 104, 105, 143,
154, 155, 158
sıradan insanlar 13, 141, 209
sihir şovu 91
simgesel: ~ evren 201; ~ hayatta kalma
206; ~ ölümsüzlük 205
Simpson, Joe 110, 111
sınır: ~ devreleri 84; ~ hücreleri 41
sinirsel: ~ aktivite 209; ~ bağıntı 77
sistem bakım 22
Sofokles 182
sonlu: ~ ötesi sayılar 34; ~ şimdi 192
sonsuzluk 192
sonucun imkânsızlığı 134
sosyal: ~ dünya 158; ~ etki 163; ~ etki-
leşim 164; ~ grup 153, 154; ~ ilişkiler
ağı 173; ~ medya 105; ~ roller 172
soyutlama 74
sözel yanlış anlamalar 20
Steiner, George 186
Stengel, Erwin 187
Stevenson, Robert Louis 134
Strathern, Marylyn 153
Stumpf, Carl 208
sürü doğası 153
- Ş
- şeffaf teori 83
şeytanın diyapazonu 224
şimdiki an 73
- T
- Tanrı 55, 85, 121, 145, 170, 171, 175,
220
tasarım 21, 29, 83
tasavvur 33, 37, 43, 44, 48, 50, 51, 53,
57, 63, 64, 69, 214, 223
tekillik hissi 69
- temsil 21, 33, 37, 52, 58, 59, 63, 68, 69,
124, 156, 202, 229
tepkilerin içselleştirilmesi 62
tersine mühendislik 68
Thukydides 195
tiyatro 13, 54
toplumsal varoluş 202
töz 45
tözsel: ~ mevcudiyet 46; ~ varoluş 160
tözsellik 170
Traherne, Thomas 147, 150, 151, 164, 165
trajedi 105, 180, 183
tuhaf nesne 19, 52
Tutu, Desmond 153, 165
twitter 4
Tylor, Edward 210
- U
- ulusal değerler 204
uyanma günü 105, 154
uysal tip 219
uzay 21, 75, 129, 140, 145; ~-zamansal
ışık düzeni 129
- Ü
- üretim sistemi 158
üst seviye kültürel faydalar 213
- V
- vahşi doğa 23
Valéry, Paul 103, 104
Van Gogh, Vincent 131
varolma: ~ iradesi 99; ~ isteği 99
varoluş 99, 101; ~ duygusu 99; ~ düzle-
mi 69; ~ statüsü 154; ~-un anlamı 13
varoluşsal ayrıklığın 222
vatanseverlik 204
Vermeer 132
Viktorya dönemi 131
Voltaire 113
- W
- Ward, Keith 172
Dr. Watson 19, 20
Whitehead, Alfred North 148, 149
Wilde, Oscar 148, 163
Wittgenstein, Ludwig 41, 188
Wordsworth 111, 149
- Y
- yabancılara saygısızlık 204
yanılsama 19, 46, 52, 74, 124

yansıma 125, 127
yapay zekâ 23
yaratıcılık 163
yaşam 22, 99, 102, 115, 133, 183, 189,
205, 207, 208, 215; ~in öznesi 183
Yevtushenko, Yevgeny 180
yoksunluk durumu 109
yönelimler 144
yönelimsel: ~ durum 51; ~ nesne 52
yönelimsellik 51, 59, 62

Z

zihin 7, 20, 21, 31, 55, 58, 72, 85, 88,
109, 141, 143, 148, 160, 161, 162,
164, 170, 187, 207, 209, 218; ~ du-

rumu 21, 58; ~in inşası 54; ~-beyin
ilişkileri 31
zihinsel: ~ aktivite 31; ~ beceri 86; ~ ta-
savvur 51; ~ durumlar 27, 41; ~ etkin-
likler 156; ~ refleksiyon 138; ~ koşul-
lar 144; ~ refleksiyon 138; ~ sürücüler
183; ~ temsil 21, 59, 62; ~ temsiller
33; ~ zaman yolculuğu 112
zombi(ler) 84, 85, 89, 93, 133, 212,
213, 228
zorunsuz sınırlamalar 34